

SZEMLE

PATAKI ISTVÁN

AZ ELLENFORRADALOM HADSEREGE 1919—1921

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973. 298. p.)

Pataki István elsőként vállalkozott arra, hogy egy összefoglaló munkában részletesen bemutassa a fegyveres erők szerepét a Horthy nevével fémjelzett ellenforradalmi rendszer létrehozásában és kiépítésében. Mindazzal, amit a katonai vezetés és a hadsereg sokrétű tevékenységéről elmond a gazdagon feltárt dokumentumok alapján, igazolja és megerősíti a magyar marxista történettudomány korábban kialakult álláspontjának helyességét: a Tanácsköztársaság megdöntésétől a Bethlen-kormány megalakulásáig terjedő időszakban a fegyveres erők meghatározó szerepet töltött be az ország belpolitikai életében.

E meghatározó szerep érvényesülésének körülményeit és folyamatát könyve négy fejezetében ábrázolja a szerző. Az első fejezetben nyomon követhetjük a vérengző különítmények útját a Dunántúlon s képet kapunk róla, hogyan épült ki a katonai hatalom ezen a területen. Ez a folyamat megelőzte a polgári közigazgatás szervezett funkcionálását, következképp a csapatokkal rendelkező katonai parancsnokságok kezdettől a fővezérség akaratának megfelelően befolyásolták, irányították és ellenőrizték a polgári hatóságok munkáját. A kormány által kinevezett kormánybiztosok és a helyi közigazgatási vezetők egy része nem vette jó néven a katonai diktatúra módszereit, de eltűrte, mert a hatalom gyakorlatában nem nélkülözhetette a fegyveres erőt.

A második fejezet a románok által kiürített területek katonai megszállásának végrehajtását és a „nemzeti had-

sereg” fejlesztésére tett erőfeszítéseket tárgyalja. Az már eléggé köztudott, milyen támogatást jelentett a fővezérségnek e téren az antant-missziók vezetőinek magatartása a békeszerződés megkötéséig. Sokkal kevésbé ismert a hadsereg belső élete, arculatának formálódása. Pataki István eddig feltáratlan adatok sokaságát felvonultatva mutatja be a hadsereg számszerű fejlesztésével összekapcsolt nagyarányú és rendkívül alapos tisztogatási folyamatot, a parancsnoki állomány és a csapatok erkölcsi-politikai állapotát, fegyelmi helyzetét. Ez a fejezet könyvnek legérdekesebb része, melynek megismerése minden bizonnyal segít eloszlalni néhány, a közvéleményre időnként még napjainkban is ható illúziót.

A harmadik fejezet arról ad képet, hogyan érvényesítette és gyakorolta a diktatúrát a „nemzeti hadsereg” az élet minden területén, a román megszálló csapatok kivonulása után. Ismerteti a katonai cenzúra működését, amely kiterjedt a minisztériumok levelezésének ellenőrzésére is. Részletesen tárgyalja a hadsereg szerepét az ipari termelés, szénbányászat, energiaszolgáltatás, közlekedés és szállítás ellenőrzésében, valamint a rekvirálások végrehajtásában. Adatai meggyőzően bizonyítják, hogy a katonai diktatúra érvényesülését lényegében semmi nem korlátozta, a kormány és a különböző polgári hatóságok tevékenysége csupán leplezte valamelyest ezt a diktatúrát. Az írást sem hagy kétséget, hogy az uralkodó osztályok alapvető érdekeivel egybeesett a hadsereg sokirányú működése, a dolgozó tömegekkel szemben gyako-

rolt kíméletlen terror. Döntően ez az oka, hogy a hadsereg meghatározó szerepének korlátozása oly nehezen ment még akkor is, amikor pedig az uralkodó osztályok érdekei, főleg külső tényezők hatására, a rendszer „szalonképessé” tételét s a terror intézményesítésével a törvényesség kereteinek megteremtését állították előtérbe. A fejezet anyaga jól illusztrálja a különböző kormányok ezirányú próbálkozásait, s rávilágít a sikertelenség okaira is.

A negyedik, egyben befejező fejezet Teleki Pál miniszterelnökségének időszakában tekinti át a katonai szervek és a hadsereg tevékenységét. Erre az időszakra esik a békeszerződés katonai rendelkezéseinek végrehajtása. A fejezet első része arról ad jól dokumentált képet, hogyan erősödött meg a hadsereg irányító és ellenőrző szerepe átmenetileg a hazai munkásmozgalom szervezésében elért kezdeti sikerek és a szovjet Vörös Hadsereg lengyelországi előnyomulásának hatására. A második rész, a békeszerződésben megszabott hadszervezetre való áttérés folyamatát ismertette, kitér a rendelkezések kijátszását célzó erőfeszítésekre.

re. Itt jegyezzük meg, hogy könyve valamennyi fejezetében minden eddigénél bőségesebb adatok tükrében mutatja meg a dolgozó tömegek szembenállását a hadsereggel, s tiltakozását a katonai szolgálat ellen. A negyedik fejezet anyagából pl. világosan kitűnik, hogy a békeszerződésben engedélyezett 35 000 fős hadsereg fenntartását, a nagyarányú ellenszegülés következtében nem lehetett önkéntes jelentkezés útján biztosítani.

A negyedik fejezet befejező részében a szerző „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről” szóló hírhedt törvényjavaslat elfogadása kapcsán érzékelteti, hogyan szorult vissza a katonai hatalom az uralkodó osztály által kívánatosnak tartott keretek közé 1921 végére. Helyesen hangsúlyozza: ez a tény nem jelentette azt, hogy a katonai erő vereséget szenvedett, csupán őrsváltás történt a polgári hatalom előtérbe kerülésével. A rendszer negyedszázados története bizonyítja, hogy a katonai vezetésnek mindvégig jelentős szerepe volt a politika alakításában Magyarországon.

Tóth Sándor

URBÁN ALADÁR

A NEMZETŐRSÉG ÉS HONVÉDSÉG SZERVEZÉSE 1848 NYARÁN

(Akadémiai Kiadó, Budapest. 1973. 426 p.)

Közel két évtizedes, rendkívül széles körű, elmélyült és bizonyára igen sok erőfeszítéssel járó tudományos kutatómunka eredményei összegeződnek Urbán Aladárnak a szakterület művelői részéről nagy érdeklődéssel várt, de a történelmi kérdésekkel nem hivatászerűen foglalkozó, viszonylag széles olvasóréteg részéről is fokozottan igényelt monográfiájában, amely tavaly jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában.

Közismert, hogy az a megkülönböztetett figyelem, amelyet az elmúlt több mint egy évszázad történetírása, beleértve szocialista korunkét is, az 1848—49-es időszaknak szentelt, elégtelennek bizonyult a forradalom és szabadságharc minden jelentős témájának, akárcsak megközelítőleg is teljes feldol-

gozásához. Adós maradt történetírásunk olyan nagy fontosságú témának a tudományos követelményeknek megfelelő, átfogó feldolgozásával is, mint az 1848—49-es nemzetőrség és honvédség története. Ezt az adósságot törleszti, legalábbis részben, Urbán Aladár, aki monográfiájában — a fő figyelmet a szervezési kérdésekre összpontosítva — a forradalom kitörésétől 1848. szeptemberéig terjedő periódusban, tehát lényegében a Batthyányi-kormány időszakában tárgyalja a nemzetőrség és a honvédség történetét.

Arról, hogy művével milyen célt akar elérni, hadd valljon maga a szerző: „Jelen monográfia célja az — írja műve összefoglalásában —, hogy bemutatassa az 1848-as nemzetőrség és honvédség szervezésének kezdeti ne-